

Strömtorpsskolan

Parkskolan

Bruksskolan

Portalen

Sveafallen

Bortom de blå bergen: Degerfors

Åtorps skola och Svartå skola

Den tredje sanningen

Ett konstnärligt arbete
av Rören/Johannessen
och årskurs 3 och särskolan
på Parkskolan, Strömtorpsskolan,
Bruksskolan, Svartå skola och Åtorps skola
Sveafallen, Degerfors

Den tredje sanningen

Innehåll

Den tredje sanningen, Rören/Johannessen och årskurs 3 och särskolan på Parkskolan, Strömtorpsskolan, Bruksskolan, Svartå skola och Åtorps skola, Degerfors kommun.

<i>Den tredje sanningen</i>	2
Rören/Johannessen	3
Konceptuell utgångspunkt	4
Metodik	6
Samarbeten	10
Workshoppar	12
Brevet: Allt har förändrats	18
Förberedelser inför aktiverandet av den tredje sanningen	20
Avslutning: Skattjakt	22
Signe Johannessen om ägandeskap, svårigheter med deltagarprocesser och vikten av att namnge och avsluta tillsammans	28
Reflektioner från Strömtorpsskolan	34
Fortsättning och framtid	36

Den tredje sanningen

Bortom de blå bergen, projektår 3, 2019/2020

Plats: Sveafallen, Degerfors

Deltagare: och årskurs 3 och särskolan på Parkskolan, Strömtorpskolan, Bruksskolan, Svartå skola och Åtorps skola

Konstnärer: Rören/Johannessen

I samarbete med: Karlskoga Degerfors Grafikverkstad och den grafiska konstnären Annika Johansson

Projektledare: Kerstin Wagner och Kristina Lindberg

*I den tredje sanningen fick alla elever i årskurs 3 i Degerfors möjlighet att tillsammans med konstnärsduon Rören/Johannessen (Erik Rören och Signe Johannessen) lära känna Sveafallen som en plats med förmågan att bära och berätta historier som berör samtliga ämnen i grundskolan och fler därtill. Barnen har via projektet fått tolka och berätta om sin närmiljö utifrån både individuella och kollektiva perspektiv. Deras visuella berättelser om portaler till andra dimensioner kom att ligga till grund för en gestaltning av en magisk portal i Degerfors samt en skattjakt i Sveafallen som ledde fram till *Den tredje sanningen*.*

I *Bortom de blå bergens* tredje projektår fokuserade arbetet på Degerfors kommun och på de geologiskt unika Sveafallen som ligger i närhet av tätorten. Sveafallen bildades för 10 000 år sedan då inlandsisen drog sig tillbaka över området och marken som varit nedtryckt under den 3 kilometer tjocka isen successivt började höja sig. I Degerfors kommun med 22 000 invånare finns det sammanlagt fem låg- och mellanstadieskolor och samtliga elever i årskurs 3, inklusive särskoleklass, har varit involverade i projektet. Tre av skolorna finns i centrala Degerfors och två av dem är belägna strax utanför tätorten.

Rören/Johannessen i Sveafallen. Foto: Rören/Johannessen

Rören/Johannessen

I det offentliga rummet arbetar konstnärerna Signe Johannessen och Erik Rören tillsammans som duon Rören/Johannessen. I sitt arbete undersöker de behoven hos en aktuell plats och de individer som vistas där, ofta genom täta samarbeten med utvalda deltagargrupper. De strävar efter att öppna upp offentliga rum och göra dem relevanta och lustfyllda för flera olika grupper i samhället och genom sitt gemensamma konstnärskap i det offentliga rummet vill de förflytta definitionsmyndighet genom lekfullhet, gemenskap och dialog. Rören/Johannessens processer innebär att en kollektiv, kontextspecifik arbetsprocess påverkar slutresultatet. 2011 startade de det självorganiserade initiativet Art Lab Gnesta där de fortfarande är verksamma som konstnärliga ledare. Art Lab Gnesta är en plats för experimentella kopplingar mellan konst och samhälle i Sörmland och fungerar både som en kollektiv praktik och en konstorganisation.

Konceptuell utgångspunkt: Platsens sanningar

I Sveafallens naturreservat finns fem strömrännor där Svea älvs vatten antas ha runnit ut mot Letälven. Särskilt påtagliga är Domedagsdalen och Bergtjärnsrännan. Domedagsdalen är den djupaste rännan av de fem. Den har på sin västra sida en brant klippvägg med en högsta punkt på 17 meter ovanför marken. I Sveafallen finns också en stor mängd jättegrytor. En jättegryta är ett mycket djup och runt hål i marken som bildas genom att stenar sätts i rotation av vattenmassor och mal sig ner i berggrunden. De minsta grytorna är bara några decimeter breda skålar i urberget, medan de största är upp till fyra meter breda och tio meter djupa.

Genom århundradena har Sveafallens uppkomst beskrivits på en rad sätt. Länge trodde man att det där funnits ett vattenfall större än Niagarafallen, och att klippformationerna och jättegrytorna uppstod i samband med det forsande vattnet från fallet. Nuförtiden är istället de flesta överens om teorin att geologin i reservatet är ett resultat av den landhöjning som skedde då inlandsisen drog sig tillbaka och i kombination med fortsatta geologiska rörelser i markytan tros de stora älvorna och vattenfall av smältvatten ha format jordens yta. Rören/Johannessens projekt *Den tredje sanningen* tar avstamp i de många olika beskrivningarna som figurerat kring Sveafallens uppkomst. Hur kan dessa gamla sanningar hjälpa oss att förstå vår samtid och kanske förutse vår framtid? Kan det existera flera sanningar samtidigt och vem talar egentligen sanning?

Rören/Johannessens projekt lyfter samhällsfrågor som är högst aktuella i en tidsålder som präglats av ”fake news”, sociala medier och en oberoende journalistik på tillbakagång. Det sena post-moderna samhällets ifrågasättande och nedmontering av gudar,

hierarkier och sanningar har skapat vilshenhet och ofta en bristande förmåga att kunna avgöra vad som är sant eller falskt, objektivt eller subjektivt. Har artikeln du precis läste på din smartphone verkligen blivit delad 1 000 gånger och fått 200 kommentarer, eller är det köpta siffror och bokstäver?

Historieböckernas anspråk på att utgöra ett oberoende vittnesmål för framtida generationer är viktiga att ta tillvara, men också något som behöver ifrågasättas och diskuteras. Vems historia får utrymme – och är en berättelse som bygger på ett barns fantasi mindre sann än den som byggs på vetenskaplig eller empirisk forskning? Genom denna utgångspunkt närmar sig projektet inte bara frågor om autenticitet och källkritik utan också demokratiska värderingar och vilka som slutligen bär och ansvarar för dessa.

Foto: Kerstin Wagner

Metodik: 100 % öppenhet

Plats

Rören/Johannesens gemensamma praktik tar plats i det offentliga rummet och med sina arbeten vill konstnärerna vidareförmedla känslan de själva har när de arbetar – att en som människa kan vara med och påverka det gemensamma rummet och samhället i stort. De konstnärliga metoderna varierar med projektets förutsättningar och kontext. Men ett återkommande förhållningssätt är att ett arbete ofta inleds med att undersöka den aktuella platsen. En slags kartläggning av det givna sammanhanget utifrån flera angreppsvinklar med en medvetenhet om att en plats inte enbart består av det som syns utan av många olika lager. Vid Sveafallen slås konstnärerna av alla berättelser som genom tiderna figurerat om platsen och ser hur deras projekt parallellt kan fungera som en undersökande plattform för deltagarna om deras egen unika närmiljö och samtidigt synliggöra befintliga och nya berättelser om platsen.

Ramverk och struktur

Rören/Johannesens arbete planeras, precis som tidigare konstnärliga undersökningar inom *Bortom de blå bergen*, som en serie workshoppar som successivt bygger upp det gemensamma arbetet och till slut är menat att mynna ut i en grand finale i Sveafallen – en performativ vandring och ett stort socialt evenemang som också ska bli ett filmat verk. Men så kommer en pandemi och vänder upp och ner på alla planer och konstnärerna och alla andra som är involverade i projektet tvingas tänka om. Men Rören/Johannesen hittar en kreativ lösning som möjliggör att arbetet kan fortsätta, om än med ny vändning: deltagarna får ett viktigt uppdrag att slutföra arbetet på egen hand och hitta *Den tredje sanningen*.

Pedagogiskt grepp och roller

Det här projektåret involveras alla tredjeklassare i kommunen, samt elever från särskolan. Cirka hundra elever som konstnärerna förhåller sig till som en kompetent grupp bestående av framtidens skogsvårdare, lärare, forskare, politiker och konstnärer. För Rören/Johannesen är det viktigt att den som bjuder in till deltagande inom konstfältet förstår skillnaden mellan att driva ett autonomt eget konstnärligt arbete där andra eventuellt bjuds in för att bidra till att det blir till och att bedriva ett gemensamt kollektivt undersökande och låta det vara det ledande. I det här projektet ser konstnärerna sig själva som fältledare för en konstnärlig undersökning. Med det måste det gemensamma arbetet och gruppen som är med och arbetar få styra riktningen, men utan att den konstnärliga tanken, eller det konstnärliga arbetet, föringas på något vis. Konstnärerna försöker undvika misstaget att tänka att en grupp barn är mindre kritiskt tänkande konstmedarbetare än en grupp konsthögskolestudenter till exempel. För dem är frågorna från barngruppen precis lika kritiska och ska tas på samma allvar som man skulle göra i samarbete med en annan konstnärlig kollega.

Balansen mellan planering och öppenhet

Inför varje workshop har konstnärerna en liten planerad del och beskriver sig sedan som 100 procent öppna i varje möte. De bestämmer inte i förväg vad som ska komma ut ur en workshop. Workshopen är alltså ingen form som används för att befästa något förutbestämt och inte heller till för att skapa innehåll som ingår i en specifik form. När konstnärerna möter barnen i det här projektet har de med sig en på förhand formulerad frågeställning, för att sedan helt och hållet – spontant och öppet – se vart den leder. Efteråt går de tillbaka, jobbar med det konstnärliga arbetet

och frågar sig: Vad är det här för någonting? Vad är en relevant och fruktbar respons på det här? Hur tar vi det här vidare? För att i nästa workshop komma tillbaka med reflektioner till deltagarna och säga: ”Okej, förra gången så hände det här, ni visade oss det här, och det blev liksom ett språk, ett alfabet. Kan ni berätta mer om det här? Vad betyder det här egentligen? Hur hänger det här ihop med Sveafallen?” Och så fortsätter de gemensamma undersökningarna.

En annan världsordning

För Rören/Johannessen har konstnärliga metoder mycket gemensamt med leken. De ser hur konsten kan erbjuda en bearbetande plattform där allt fortfarande är möjligt. I arbetet i Sveafallen arbetar de med fiktionen, drömmen och fantasin. Tillsammans med deltagarna lämnar de vedertagna teorier och träder in i en annan världsordning. Tillsammans undersöker de hur Sveafallen egentligen uppstått och vad som skymtar mellan träd och bakom sten. Finns det en hittills dold mening med denna plats? Är detta platsernas plats? Har allting redan skett här eller är vi bara i början?

Ärlighet

Ärlighet i projektet är viktigt för konstnärerna. De försöker alltid att undvika att låtsas som att alla ska få vara med och bestämma när inte det är möjligt och de undviker att lova saker som det inte är möjligt att hålla. Till exempel att det här ska vara ett konstverk som alla har fått vara med att göra en liten del av, är ett väldigt konstigt sätt att tänka på deltagande, menar de. Istället försöker de att vaska fram olika strömningar som kommer från stora delar av gruppen, och kanske ibland också ta fasta på röster som annars inte skulle bli hörda och låta dem vara med och bestämma.

Det beständiga som en fortsatt dialog

För Rören/Johannessen blev det viktigt att skapa en serie beständiga

komponenter i projektet. Det beständiga kom att bli en serie objekt: en karta att bevara som affisch, äggen med marmorerade mönster och hållare, och inte minst portalen till *Den tredje sanningen*, gångtunneln målad med barnens tecken och symboler. För konstnärerna finns dialogen mellan projektet och deltagarna bevarade i portalen. Det gör det viktigt att den är beständig. Varje gång deltagarna ser portalen, varje gång de går igenom den är de i dialog med projektet. De kommer minnas platsen och prata med sina vänner och familjer om den. Det är inte ett konstverk som finns där tillfälligt, utan något som stannar kvar. På det sättet ser konstnärerna portalen och även de andra beständiga objekten som ett pågående samtal som fortsätter in i framtiden.

Samarbeten

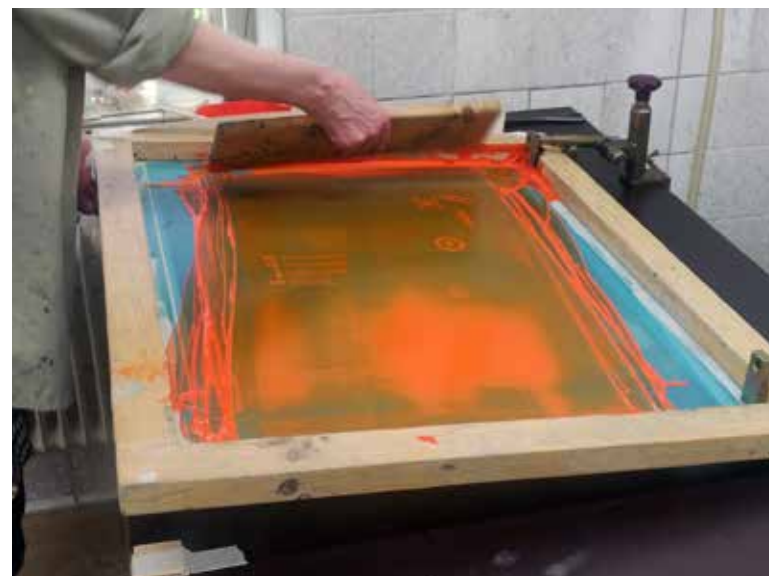
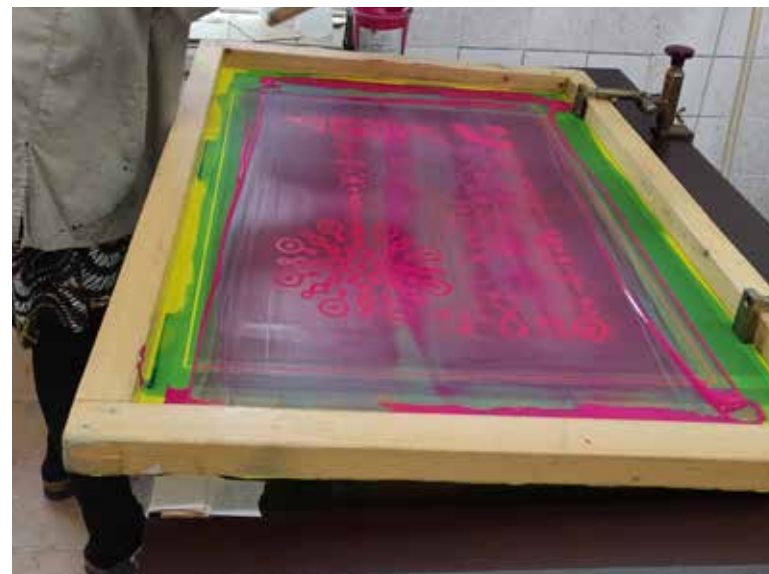
För *Bortom de blå bergens* tredje projektår hade pandemin stor påverkan på vilka samarbeten som kunde genomföras.

Degerfors kommuns kulturchef Sofia Luthman var en avgörande kontakt på plats från start. Hon följde de två tidigare projekten nära och kunde på så sätt få en bild av vad som krävdes av projektet på plats. Degerfors kommun stöttade projektet bland annat genom att hjälpa till att sandblästra och grundmåla den vägtunnel som valdes ut som plats för en permanent konstnärlig gestaltning och också genom att organisera och bekosta bussresor för eleverna på landsortsskolorna Svartå skolan och Åtorp skolan till Bruksskolan, där de deltog i workshop. Kommunen ordnade även buss till portalen för alla klasser utom Bruksskolan, som ligger på gångavstånd från naturreservatet.

Kulturcentrum Berget, som huserar i gamla arbetarbostäder från 1800-talet en bit ifrån gångtunneln, upplät sina lokaler till Rören/Johannessen då de behövde tillgång till stor yta för att måla kartor på mdf-skivor.

Rören/Johannessen kom också att samarbeta med Karlskoga Degerfors Grafikverkstad och den grafiska konstnären Annika Johansson som hjälpte till att screentrycka de 120 kartor som blev en viktig del i jakten på *Den tredje sanningen*.

Emanuel Hallklint assisterade vid målningen av portalen och Jessica Wiklund assisterade i tillverkningen av 400 små skulpturer i form av marmorade ägg med hållare.

Annika Johansson screentrycker på Karlskoga Degerfors Grafikverkstad.
Foto: Kerstin Wagner

Workshop 1: Berättelser om Sveafallen

20–31 januari 2020, samtliga grundskolor i Degerfors kommun. Rören/Johannessen genomför workshopen med alla elever i tredje klass samt särskolan. Bildläraren Annika Nielsen assisterar.

Foto:Signe Johannessen

Rören/Johannessen presenterar sig och sitt konstnärskap för eleverna och efter det visar de ett bildspe.. Den första bilden föreställer en platt jord och de berättar att man förr tyckte det var så självklart att jorden var platt att den som sa något annat kunde råka illa ut. Bilder av stora vattenfall som Niagarafallen leder in på diskussionen om att svenska vetenskapsmän under lång tid hävdade att Sveafallen en gång var världens största vattenfall, vilket inte längre anses vara sant. Bilder och teckningar hämtade ur riksarkivet visar hur man på fullaste allvar beskrev hur jättar en gång kastat stenblock omkring sig. Sedan är det barnens tur att själva berätta vad de vet om Sveafallen.

Före workshopparna hade konstnärerna förstorat upp en topografisk karta över Sveafallen, målade på stora MDF-skivor. Dessa fick nu eleverna fritt teckna på med tjocka posca-pennor samtidigt som de berättade om sina upplevelser i Sveafallen för varandra och pedagogerna.

Med på workshopparna var också bildläraren Annika Nielsen. Kerstin Wagner från Konstfrämjandet var också med och stöttade upp med det praktiska runt omkring.

Workshop 2: Ett hemligt språk

28 februari 2020, Parkskolan och Strömtorpsskolan.

Signe Johannessen genomför workshopen.

Deltagarnas nya alfabet

Signe Johannessen träffar eleverna på Parkskolan och Strömtorpsskolan i projektets andra workshop. Inför träffen har hon och Erik Rören samlat in alla de tecken som uppstod under tecknandet i den första workshopen. Nu tas tecknen fram igen för att tillsammans med barnen titta på dem som ett hemligt språk eller alfabet. Eleverna adderar nya tecken till språket där de upplever att något saknas och sedan gör de ytterligare teckningar för att beskriva vad tecknen kan ha för betydelse.

Kartorna som alla deltagare gjorde under den första workshopen tas fram igen och nu försöker man se om det finns vissa punkter i Sveafallen där många barn upplevt något särskilt. Platserna med extra mycket aktivitet kommer sedan att fungera som riktlinjer för var skatter kan hittas i den avslutande finalen av projektet. Troll, portaler och mystiska lila sken märks ut på kartan.

I mitten av mars ställdes resterande workshoppar in på grund av covid-19, vilket innebar att Bruksskolan, Åtorps skola och Svartå skola olyckligtvis blev utan sin andra workshop.

Workshop 3: Potatistryck i Karlskoga Degerfors Grafikverkstad

Inställd på grund av covid 19.

Planerna för projektets fortsatta arbete ändras nu på grund av pandemin.

I samband med att projektet under vintern letat efter en tillfällig ateljé för det konstnärliga arbetet fick Konstfrämjandet och konstnärerna kontakt med Hans Johansson, ordförande i styrelsen på Karlskoga Degerfors Grafikverkstad. Ett samarbete inleddes där Rören/Johannessen fick tillstånd att använda delar av lokalerna för arbete samt förvaring av material. Man planerade också att hålla sex olika workshoppar på plats i verkstaden där elever från alla deltagande skolor bland annat skulle få en visning av verkstaden och en introduktion till grafik som konstnärlig form. Efter det skulle det praktiska arbetet tas vid och eleverna skulle själva få lägga sista handen på förtryckta kartor över Sveafallen genom att använda sig av potatistryck.

Bildlärare Annika Nielsen, grafiska konstnären Annika Johansson samt Kerstin Wagner, Konstfrämjandet, skulle assistera konstnärerna under två intensiva workshopdagar.

Workshop 4: Grandios avslutning i Sveafallen

Inställd på grund av covid 19.

Den 8 maj var det planerat för att en stor final och avslutning av projektet skulle äga rum i Sveafallen med samtliga deltagare samlade samtidigt. Hundra elever skulle få delta i en stor performativ aktion, som samtidigt skulle filmas av anlidade professionella filmare. Filmen skulle sedan klippas ihop för att bli ett sista gemensamt konstverk och ett dokument för framtiden. Lunch och festligheter var tänkt att avrunda projektet för pedagoger, elever och alla inblandade i projektet.

Men arbetet fick nu ta en annan vändning.

Brevet: Allt har förändrats

Maj 2020

Ett brev från Rören/Johannessen till de medverkande skolorna

Allt har förändrats. Det vi trodde vi visste och litade på har kastats omkull. Vi sitter fast. Vi får inte resa bort. 2020 är ett år vi sent kommer att glömma. Ingenting kommer bli precis som förut. Gömmer det sig en magisk portal i denna tid? I denna situation?

Efter våra möten med barnen i Degerfors under det tredje och sista året av projektet *Bortom de blå bergen* har en ny karta över Sveafallen vuxit fram. Barnen har med sin kunskap och sitt tecknande pekat ut nya positioner och platser och helt nya saker att leta efter. Sveafallen har som ni vet historiskt präglats av två olika sanningar. Man trodde länge att området en gång varit ett gigantiskt vattenfall, större än Niagarafallen, som sedan torkat ut. Sedan upptäcktes att det inte var så. Platsen har istället uppstått genom istider och landhöjning. Nu, genom barnens arbete och i mötet med oss konstnärer, har en tredje sanning växt fram. *Den tredje sanningen*. *Den tredje sanningen* uppenbarar sig endast under den rådande globala pandemin, sommaren 2020. Den kan endast upptäckas när man gått genom portalen och ut i Sveafallen med den nya kartan i sin ägo. Den tredje sanningen är ett konstverk som innebär ett äventyr och ett nytt sätt att utforska och uppleva Svefallen på. Utifrån kartan kan man hitta de resterande fyra pusselbitarna i verket. Tre ägg och en behållare. Om man efter skattjaktens slut har gått genom portalen mitt i pandemin och har kartan, de tre olika äggen och behållaren i sina händer har man lyckats med konstverket. Då har man varit med om den konstnärliga resan i Sveafallen och äger sedan *Den tredje sanningen*.

Bevara verket in i framtiden, det kan komma att bli värdefullt som kunskapsbärare och minne när en annan tid kommer. Tiden och barnen kommer att förändras men *Den tredje sanningen* kommer att bestå! Verket finns i en begränsad upplaga och barnen är självklart de första skattjägarna i äventyret.

På grund av vår dystopiska samtida verklighet (som i och för sig är just varför portalen aktiveras just nu och anledningen till att *Den tredje sanningen* behövs nu) sitter vi konstnärer nu fast och kan inte leda det slutliga uppdraget: Att hitta skatten. *Den tredje sanningen*. Barnen måste göra det själva, med hjälp av er, lärare och pedagoger. Men förtvivla ej! Kartan kommer att visa vägen och när portalen uppenbarar sig är det dags att ge sig ut på äventyret!

Vi kommer att skicka ett videomeddelande till skattjägarna och er ledare som skall ses vid portalen med kartan i hand i början av äventyret.

Vi hoppas och tror att detta kan bli en spännande och magisk avslutning på samarbetet med lärarna i Degerfors och alla fantastiska medskapare som varit delaktiga i skapandet av *Den tredje sanningen*.

Mvh, Rören/Johannessen

Förberedelser inför aktiveringen av den tredje sanningen

Sommaren 2020

Rören/Johannessen i samarbete med den grafiska konstnären Annika Johansson, Karlskoga Degerfors Grafikverkstad. Med assistans av Emanuel Hallklint och Jessica Wiklund.

Målade tecken på portalen. Foto: Kerstin Wagner

Foton: Kerstin Wagner

Färdigställandet av jakten på *Den tredje sanningen* och den alternativa avslutningen drar igång. Elevernas teckningar från de första workshopparna ligger till grund för en ny gestaltning av gångtunneln under järnvägsspåret, som nu tar form som en portal. Gestaltningen godkänns av Degerfors kommun som hjälper till att sandblästra och grundmåla vägtunneln innan Erik Rören, med assistans av Emanuel Hallklint, målar fram portalen med de mystiska tecknen i slutet av sommaren. Parallellt hjälper Annika Johansson på Karlskoga Degerfors Grafikverkstad till att screentrycka 120 kartor över Sveafallen som Rören/Johannessen skapat tillsammans med barnen. Lager på lager av färger, kartlinjer, och det nya alfabetet som eleverna identifierat trycks. Nu tillverkas också 400 små skulpturer i form av tre olika ägg och en hållare i infärgat och extra hållbart gips med assistans av Jessica Wiklund. Portal, kartor och skulpturer skapar tillsammans vägen till *Den tredje sanningen*. Nu kan skattjakten snart börja.

Avslutning: Skattjakt i Sveafallen

21 september–13 oktober 2020, Sveafallen

Kerstin Wagner, Konstfrämjandet, och pedagogerna på skolan följer med deltagarna till Sveafallet på Rören/Johannessens uppmaning att följa kartan med instruktioner.

Ovan: "Vi är vilse. Vi har gått helt vilse i en pandemi. (...) Ni har fått kartan, ni måste slutföra uppdraget utan oss. (...) När ni har gått genom portalen med den magiska kartan och hittat tre ägg, olika ägg och en tripod – då äger ni den tredje sanningen. Och den ska ni bevara – in i framtiden." Stillbild från videohälsning av Rören/ Johannessen.
Nedan: Portalen. Foto: Kerstin Wagner.

Morgonen den 21 september får tolv elever på Svartå och Åtorps skola ett meddelande från Rören/Johannessen i form av en videohälsning som lagts upp på Youtube. Erik och Signe berättar för barnen att de sitter fast i en pandemi. De är så ledsna, men kan inte komma till Degerfors. Barnen måste slutföra uppdraget och hitta *Den tredje sanningen* på egen hand. *Den tredje sanningen* uppenbarar sig endast nu, under den rådande globala pandemin, och kan bara upptäckas om man med kartans hjälp har funnit de fyra skatterna och slutligen passerat genom portalen med dem.

Med hjälp av pedagogen Agneta Wallin från Svartå skola och en inhyrd buss tar sig eleverna under förmiddagen till portalen under det gamla brukets järnvägsspår för att påbörja äventyret. På plats möter Kerstin Wagner från Konstfrämjandet upp för att dela ut de handtryckta kartorna och slå följe med gruppen på den två timmar långa vandringen runt Sveafallen. Under skattjakten får eleverna använda sig av kartorna för att hitta fram till de fyra skatterna: skulpturer i form av tre ägg med mystiska mönster samt en tripod, som på förhand placerats ut runt i reservatet.

Någon vecka senare är det Bruksskolans tur att delta i uppdraget och efter det ger sig även Strömtorpsskolan och Parkskolan ut på den 3,5 km långa turen. Spänningen är stor när samtliga elever ger sig ut för att hitta *Den tredje sanningen*.

Den nya kartan över Sveafällen.

Foto: Kerstin Wagner

Foton: Kerstin Wagner

Signe Johannessen om ägandeskap, svårigheter med deltagande processer och vikten av att namnge och avsluta tillsammans

För Rören/Johannessen är det viktigt att utmana den privilegierade position man får som konstnär när man ska leda ett konstnärligt arbete tillsammans med andra. De tänjer ständigt på gränserna för ägandeskap och strävar efter att dela på definitionsmakten över hur vår historia skrivs och vems röst som får höras. Viktigt för konstnärgruppen är att rusta barnen med makt att både beskriva och utforma våra gemensamma platser.

Men hur skapas då ägandeskap i ett projekt? Hur gör Rören/Johannessen? ”Ja, alltså det här med ägandeskap. Jag vet inte om vi gör på något generellt sätt”, säger Signe. ”Eller ja – det vi generellt brukar göra är ju att vi jobbar väldigt mycket med gemensamma exkursioner och undersökningar, alltså fysiskt tillsammans med gruppen.” När man gör det skapas gemensamma minnen och utgångspunkter, som man sedan kan jobba vidare med, menar Signe. Hon trycker också på att i det här projektet, där flera av de gemensamma undersökningarna uteblev på grund av pandemin, så blev det extra viktigt att hitta andra sätt att skapa det gemensamma. När det inte längre gick att mötas på plats bestämde sig konstnärerna för att göra en så kallad ”limited edition”, inspirerat av Konstfrämjandets historia med äkta konstverk som ska kunna ägas av alla – konst för alla. Konstfrämjandet som organisation bildades 1947 och i början fungerade förbundet som ett postorderföretag för grafiska blad som såldes via ombud på arbetsplatser och i föreningar. I den andan initierar nu Rören/Johannessen en upplaga konstverk, bestående av flera delar, som varje deltagare själv ska kunna äga och ta med sig hem. ”Och när man gått

genom portalen, med kartan, gjort exkursionen och hittat de olika objekten då äger man den tredje sanningen”, säger Signe. Objekten hemma och den permanenta portalen under järnvägen är till för att påminna om detta. Ett praktiskt tillvägagångssätt för att skapa gemensamhet, men också för att bevisa barnens teorier. ”För det är ju det det handlar om”, menar Signe, ”de här skulpturala objekten går ju i direkt dialog med vad barnen tecknade fram, vad de föreslog och berättade för oss om Sveafallen, om hur de upplevde de tecknen, men också stenarna, groparna och platsen i sig. Spåren de följde under exkursionen bevisade deras alfabet.”

Foto: Kerstin Wagner

Viktigt att undvika när det kommer till ägandeskap, menar Signe, är det konstnärliga egot. Att jobba i deltagande tillsammans med många är en övning i ett gemensamt arbete, en övning i kollektiv konstnärlig praktik. ”Redan när vi börjar ett sådant här projekt så är vi noga med att släppa ifrån oss den autonoma idén som ska styra gruppen. Vi vill att det gemensamma undersökandet ska få vara styrande.”

En annan viktig aspekt gällande ägandeskap är att alla deltagare ska namnges. Inte bara konstnärerna och de vuxna medverkande, något som Rören/Johannessen försökt propagera för och som varit viktigt för de andra konstnärerna i de tidigare projekten också. Signe och Erik tryckte särskilt på detta i samband med uppsättningen av en verksskylt vid den målade portalen, men på grund av hårda restriktioner i samband med den nya GDPR-lagen, där personuppgifter om barn anses särskilt skyddsvärda i dataskyddsförordningen, har skolorna sagt nej till att trycka barnens namn. Det gäller tyvärr även den här publikationen där alla deltagare under de tre åren också borde få sina namn nämnda. ”Vår idé”, säger Signe, ”var ju att det skulle finnas en plakett vid portalen där det skulle stå att det är ett verk av Rören/Johannessen tillsammans med namnen på alla deltagarna. Det är mycket mer värdigt.” Hon beskriver hur de föreställt sig ett scenario 15 år fram i tiden när barnen blivit vuxna och kommer tillbaka till portalen och sjuksystemen Anna, till exempel, kommer ihåg hur det var när hon var med och gjorde verket som barn. Signe beskriver det hela som en sorg: ”Precis som pandemin stoppade oss från vissa delar av ett radikalt deltagande som vi ville jobba med, så stoppar GDPR och skolans direktiv oss från att göra detsamma – att radikalt, på riktigt, ta deltagande på 100 procent allvar.”

Rören/Johannessen har under lång tid arbetat med många skilda

deltagarbaserade processer. På frågan om det finns något som de erfarna konstnärerna tar med sig som lärdom från just det här projektet återkommer Signe till sorgen över att pandemin inte tillät dem att avsluta projektet som planerat. ”Det som känns svårast är ju att pandemin berövade oss möjligheten att leda exkursionen i Sveafallen. Vi tänkte ju på den som en performativ aktion, och det förlorade vi verkligen. Sen så behövde vi ju lägga om en massa andra saker, det tycker jag är mindre komplicerat, det är ju bara att göra.” Signe menar att det här gör det otroligt tydligt hur viktigt det är att avsluta tillsammans. ”Egentligen skulle vi velat pausa projektet och återta det ett år senare”, säger Signe, och berättar hur de försökt att göra det, men att det inte varit möjligt att få igenom. ”Om man har lagt upp ett arbete för att arbeta gemensamt och sen inte gör det längre, då förloras någonting och den lärdomen, det är ju inte någonting som någon av oss kunde ha gjort någonting med, men det tar vi verkligen med oss. Och med den lärdomen i fickan har vi också tvingat igenom pausknapp på två andra projekt. Det är klart att alla projektägare vill att projektet ska vara slut när det är sagt och det handlar också om återrapportering till finansörer, men det här visar ju också det mätbara samhället krockar med den konstnärliga processen. Om man verkligen ska ta deltagarprocessen på allvar, då ska man göra det tillsammans, i deltagande, och då måste det mätbara, projektstyrda, kulturpolitiska samhället vika sig. För om det blir någon form av force majeure, då måste man också vända projektet – utifrån vad som är bäst för deltagarna och den konstnärliga processen. Inte vad som är bäst utifrån projekt-återrapportering eller skolplanering och så vidare. Så det tar vi med oss – en större kompromisslöshet in i framtida projekt.”

Trots besvikelsen över att inte kunna slutföra projektet som planerat, och att inte ha möjligheten att genomföra allt som barnen lovats, lyckades Signe och Erik att skapa en annan slags närvaro när de

inte kan vara på plats. Brevet till lärarna och filmen till eleverna blev ett sätt att upprätthålla dialog och låta projektet få en fortsättning. Istället för den storslagna performativa vandringen som de planerat som avslut, blev det Konstfrämjandet Bergslagens verksamhetsledare och projektledare Kerstin Wagner som tillsammans med barnens pedagoger följde barnen genom skattjakten. Barnen uppskattade skattjakten enormt. Den nya formen för promenaden gav dem också en chans att inte bara guida Signe och Erik genom Sveafallen, som de gjort genom sina tecken och gestaltning av kartan, utan nu också Kerstin Wagner. Samtidigt som de letade efter skatterna på plats i Sveafallen pekade de ut jättegrytor och visade på precis det som projektet bland annat önskat skapa: en stärkt nyfikenhet och stolthet över den egna hembygden.

Projektet som skulle avslutats före sommaren fick nu istället den avslutande skattjakten under hösten. Tredjeklassarna hade hunnit sluta lågstadiet, gick nu på mellanstadiet och hade nya lärare. Detta i kombination med den pågående pandemin gjorde det svårare att följa upp med utvärdering och avslutande avstämningar. I en av skolorna intervjuade pedagogerna barnen och sammanfattade deras tankar. ”Barnen hade ett otroligt mäktigt arbete tillsammans med oss”, säger Signe, ”men beskriver samtidigt hur det var tydligt hur svårt det ofta är för en skola att prioritera deltagarprocess. ”Jag skulle så gärna prata mer med barnen”, säger Signe. ”Det fanns en kille till exempel som var så otroligt engagerad, och jag skulle så himla gärna vilja höra från honom hur han upplevde allt. Det skulle ge mig så mycket, eftersom vi inte kunde vara med. Hur var det för honom att se portalen? Hur var det för honom att få den här kartan i handen? Hur var det för honom att gå runt i Sveafallen och hitta de här spåren? Och har han *Den tredje sanningen* hemma hos sig och var? Och det finns flera elever som jag har tänkt på: hur var det för henne som var så himla noggrann och

exakt med hur ett specifikt hemligt tecken skulle se ut? Hur var för henne att se tecknet på ägget? Jag skulle så gärna vilja veta det.”

Signe väjar inte för att prata om svårigheterna med deltagarbaserade praktiker. Det är ett stort problem om man låtsas att det alltid blir bra och att det inte finns några problem, menar hon. ”Jag tycker att det är bra att vara ärlig om att det inte alls bara är enkelt hela tiden när konstnärliga processer och deltagprocesser ska tas emot av ett samhälle. Det är en stor del av det. Man arbetar i relation till ett samhälle, i det här fallet en skola, som kanske inte verkligen har förstått att man också måste ge tid till projektet efteråt.” Det är svårt att få till exempel en skola att prioritera en deltagarbaserad process, menar Signe.

Signe är dock noga med att understryka att ingen skugga faller på projektets värde, bara för att det runt omkring är svårt. Att det är svårt runt omkring är egentligen bara ett argument för att fler sådana här projekt behöver få plats. Och också mer kunskap behövs om hur man kan implementera deltagande och hur det ska vara värdegrundsskapande, för det är någonting här med värde, säger hon. ”Det är där det ryker mellan det mätbara samhället och den här typen av processer”.

Reflektioner från Strömtorpsskolan

Tidigare klasslärare Lisalott Söderlund och Alisa Mujacic:

”Projektet *Bortom de blå bergen* har bidragit till vår undervisning som en vitamininjektion. Det var en positiv upplevelse för oss pedagoger och framförallt för eleverna. Det var bra med den variation som projektet medförde. Det praktiska upplägget var bra. Projektet gjorde att barnen blev mer intresserade av den ”verkliga” uppkomsten av Sveafallen. Det var intressant och givande att arbeta med två riktiga konstnärer. Det kändes som att eleverna tog det på mer allvar. Det var på riktigt! Mitt i projektet kom corona. Det blev ett hastigt avslut med en lång paus. Nya mentorer till klassen i årskurs 4 fick följa med och se resultatet på plats. För oss tidigare klasslärare var det underbart att se viadukten så vackert utsmyckad. Vi kände igen många av våra elevers mönster.”

Nuvarande klasslärare Andreas Skoglund och Anette Arvidsson intervjuar deltagarna från Strömtorpsskolan.

Kommer du ihåg vad du tänkte om projektet i början?

Vi tyckte att det lät spännande att utforska Sveafallens hemligheter. Vi fick prata om vad vi sett och målade sedan på en karta av Sveafallen vad vi mer trodde fanns där. Konstnärerna som höll i projektet kom och pratade, lyssnade på vad vi sett och visade bilder om Sveafallen.

Förändrades dina tankar om projektet under arbetets gång?

Våra tankar ändrades inte så mycket. Det blev bara mer och mer spännande ju längre vi kom med projektet.

Var det något som var extra roligt?

Det var kul att vara på skattjakt ute, man kunde se spännande saker som finns i naturen. Det var också roligt med alla gåtor som hjälpte oss på vägen, och sedan när man hittat skatten fick man ett fint ägg i många olika färger.

Något som var extra svårt?

Det var svårt att komma till den sista skatten. Man behövde gå på stenar som hade revor och hål här och där, så man behövde vara koncentrerad så man inte satte foten i ett hål eller en reva.

Tänker du tillbaka på projektet ibland? Vad minns du då?

Man tänker tillbaka på projektet när man ser de fina skatterna man hittade. Då tänker man tillbaka på den fina naturen och hur kul man hade där med sin klass. Man minns också grytorna som man fick se på slutet av projektet.

Har du varit tillbaka på platserna där ni gjorde olika aktiviteter, var det något speciellt du tänkte på då?

Nej, vi har inte varit tillbaka på platserna sen vi gjorde projektet, men vi kommer ändå ihåg platserna.

Har du berättat för andra på skolan/i familjen/bland vänner vad ni gjorde i projektet?

Vi berättade allt för våra familjer och visade våra skatter som vi hade hittat. Alla som läste tidningen fick också reda på allt, för vi var med i tidningen.

Är det något speciellt i projektet som du skulle vilja göra mer av?

Vi skulle gärna gå ut i naturen igen och leta efter skatter i Sveafallen, och om det skulle bli något liknande igen skulle det vara kul om all fick leta efter sin egna skatt och ha en egen karta.

Fortsättning och framtid

För Rören/Johannessen bor framtiden i själva projektet. Även om konstnärernas arbete i Degerfors tar slut här, lever aktiviteterna och alla erfarenheter kvar i deltagarna. Minnena av att aktivt ha deltagit i skapandet av något meningsbärande och betydelsefullt är avgörande. Det viktigaste för konstnärerna är att deltagarna bär med sig detta under lång tid. Här spelar, som tidigare nämnts, arbetets beständiga objekt och komponenter en viktig roll: kartan, som också är en affisch, och de marmorade äggen med hållare. Och kanske framförallt portalen till *Den tredje sanningen*, som skapar en fysisk plats som finns kvar i framtiden och som har potentialen att inte bara återskapa minnen, utan att också generera ytterligare samtal och nya erfarenheter när de tidigare deltagarna passerar. Detta är något som Rören/Johannessen arbetar mycket med, i sitt eget samarbete, men också genom Art Lab Gnesta, som de var med att starta 2010 och där de nu är konstnärliga ledare. Tillsammans med ungdomar, konstnärer, forskare och andra inbjudna driver Art Lab Gnesta flera projekt för att fortsätta utforskandet kring hur konsten kan ta sig an samtida utmaningar. De samarbetar ofta med konsthögskolor och andra organisationer, och gör återkommande skapande skola-projekt tillsammans med olika grundskolor. Många projekt har gjorts i samarbete med barn och unga i Gnesta och genom att konstnärerna verkat på samma plats under lång tid har de haft möjligheten att se de långsiktiga effekterna av sitt och Art Lab Gnestas arbete. Flera gånger har det hänt att ett deltagande barn som varit negativt och på tvären inom ett projekt, några år senare omvärderat sin upplevelse och blir brinnande engagerad i ett nytt arbete. Flera unga som deltagit i Art Lab Gnestas aktiviteter har också senare engagerat sig i själva organisationen, som styrelsemedlem eller som drivande av projekt tillsammans med andra.

Bortom de blå bergen, projektår 3: *Den tredje sanningen*

Den tredje sanningen har genomförts i samarbete med Degerfors kommun, Strömtorpsskolan, Parkskolan, Bruksskolan, Svartå skola och Åtorps skola samt Karlskoga Degerfors Grafikverkstad. Projektet finansierades av: Region Örebro län, Kulturrådet, Degerfors kommun, Adolf Lindgrens stiftelse och Folkrörelsernas Konstfrämjande samt med coronastöd från Kulturrådet och Tillväxtverket.

Metodhandbok, häfte 4/4

Redaktör och formgivning: Maria Andersson

Texter och intervjuer (där inget annat anges): Maria Andersson

Huvudfinansiär och beställare: Region Örebro län

Medfinansiär: Konstfrämjandet Bergslagen

Med stöd av: Folkrörelsernas Konstfrämjande, Kulturrådet, Kumla kommun, Lindesbergs kommun och Degerfors kommun.

ISBN: 978-91-983396-4-2